

האם אפשר לפתיחת הקבר בלא דם?

עקיבא ניסנהולץ

פתיחה

בחסדי ה' בתקופה שאשתי היתה בבדיקות הריון אצל רופאים. כל פעם שאלתי האם הבדיקות שהרופאים עושים אוסרות את האשה או לא. ניסתי לברר את הסוגיא ולראות מה ההלכה למעשה בבדיקות השכיחות.

גמרות וראשונים

סוגיא ראשונה: המשנה במסכת נידה (דף כ"א). אומרת:

המפלת חתיכת דם אם יש עמה דם-טמאה, ואם לא טהורה. רבי יהודה אומר: בין כך ובין כך - טמאה.

הגמרא דנה במה חלקו חכמים ור' יהודה. ולמסקנת הגמרא אומר רב נחמן בר יצחק:

בהא הוא דפליגי - רבנן סברי: אפשר לפיה"ק בלא דם, ור' יהודה סבר א"א לפיה"ק בלא דם.

הגמרא (בדף ס"ו). מביאה את דברי רבא שפסק שא"א לפיה"ק בלא דם.

עד כאן נראה בפשטות שנפסק שא"א לפיה"ק בל"ד. אבל מצינו בגמרא בכריתות (דף י.) מימרא של רב אשי שאומר בשם רבא שאפשר לפיה"ק בלא דם.

נחלקו הראשונים בהבנת היחס בין הגמרא בנידה לגמרא בכריתות וכמו מי לפסוק.

הרא"ש פוסק להלכה את ר' יהודה שא"א לפיה"ק בלא דם כמו שהגמרא בנדה בדף סו פסקת את רבא. ומתיר את הגמרא בכריתות ששם זה אליבא דברייתא ודיון צדדי אבל לא להלכה. ומביא גם מהגאונים שסברו כך. יש להבהיר

שהרא"ש לא מחלק בין אם נגמר צורת הולד או לא (לפני מ יום או אחרי), וסובר בצורה חד משמעית שבין כך ובין כך א"א לפיה"ק בלא דם⁴⁴.

הרמב"ם פוסק כחכמים שאפשר לפה"ק ללא דם, וכך זה מסתדר גם עם הגמרא בכריתות.

הרי"ף לא פוסק כלל את הדין הזה.

הטור (בסימן קפ"ח סעיף ג) כותב:

ודוקא חתיכות קטנות דומיא דשפופרת (האשה תיהיה טהורה) אבל חתיכה גדולה - טמאה אפילו לא ראתה כלום שאי אפשר לפתיחת קבר בלא דם ואפילו בנפל שלא נגמרא צורתו.

רואים מדברי הטור שפסק כרא"ש שא"א לפיה"ק בל"ד.

אבל נשאלות השאלות: מה מקורו של הטור שמחלק בין חתיכה גדולה לקטנה? ומה הסברא לחלק, אם תמיד כשנפתח הקבר יש דם אז מה ההבדל בין אם יצא חתיכה גדולה או קטנה הרי בין כך ובין כך היתה פתיחה?

הב"י מבאר את דברי הטור ומראה שיש סתירה בדברי הרא"ש (כדלקמן) וכדי לישב אותה כתב הטור כך. יש סתירה בדברי הרא"ש שבהלכה א' פסק כר"י שא"א לפה"ק בלא דם, ובהלכה ב' לגבי דם שיוצא בתוך שפופרת ולא נוגע באישה הוא פסק שהאישה טהורה. ואם נדייק עוד בדבריו נראה שהרא"ש פוסק שם כחכמים שאין אישה רואה דם בתוך חתיכה שיוצא מגופה. ולפי מה שפסק בהלכה א' שסובר כר"י אז בין אם הדם יוצא בשפופרת ובין אם אין בחתיכה דם - בסופו של דבר נפתח הקבר ור"י סובר שא"א אפשר לפה"ק בלא דם, ויוצא שהרא"ש סותר את עצמו!?

כדי לישב בין הלכה א' והלכה ב' ברא"ש הטור מחלק בין פיה"ק של חתיכה קטנה לגדולה: בחתיכה קטנה לא יוצא דם מהרחם ובגדולה תמיד יצא דם מהרחם. כך מתישב גם מה שחכמים אמרו שאין דרכה של אשה לראות חתיכה עם דם

⁴⁴ בעניין זה שהרא"ש לא מחלק העירו עליו המעדני יו"ט ודברי חמודות שגם לר' יהודה במשנה יש הבדל בין חתיכה קטנה לגדולה.

כוונתם היא דוקא בחתיכה קטנה. חילוק זה בדברי ר' יהודה חילקו גם התוס' (בדף כ"ב ע"ב) ואמרו שבחתיכות קטנות גם ר' יהודה יודה שלא שייך שם פיה"ק.⁴⁵

במאמר מוסגר, שואל הרשב"א על כל אלו שפוסקים את ר' יהודה נגד חכמים והרי יש כלל גדול בפסיקת ההלכה שרבים ויחיד הלכה כרבים. ומתרץ שמכיון שרבא שהוא בתרייתא פסק כר"י ואנו פוסקים כבתרייתא לכן אנו פוסקים כר"י לחומרא, אבל באמת לולי דברי רבא הינו מקלים כחכמים.

סוגיא שניה

אישה שהפילה רח"ל, אין האישה טמאה נדה אלא אם ניכר צורתו וזמנו הוא כשעברו ארבעים ואחד יום. מביא הב"י מחלוקת ראשונים האם עד מ' יום אומרים שא"א לפיה"ק בל"ד או לא. הרשב"א סובר שעד מ' יום אין האישה טמאה לידה ואפילו לראשונים שסוברים שא"א לפיה"ק בלא דם אז בפחות ממ' יום אין זה מחייב שפיה"ק יוציא דם. ומביא לזה אסמכתא מהגמרא.

הראב"ד והרמב"ן חלקו עליו וסוברים שנפל פחות ממ' לא גרע מחתיכה שר' יהודה אמר עליו שחייב שיצא איתו דם. והביא עוד הוכחה מהדין שאפילו בהפילה רוח אמרנו שחייב שיהיה פה"ק, אז אפילו אם נסבור שקודם מ"א יום אינה חוששת לולד עדיין לעניין נידה נחשוש שיצא דם והאשה תיהיה טמאה.⁴⁶

עד כאן ראינו מחלוקת תנאים וראשונים האם אפשר לפיה"ק בל"ד או שא"א לפיה"ק בל"ד.

פסיקת הלכה

השו"ע בסימן קפ"ח פסק כרא"ש עם הדיוק של התוס':

⁴⁵ נחלקו הראשונים אם יש הבדל בין נפל שנגמר צורתו או לא: טור, רא"ש ורשב"א סוברים שאין הבדל ותמיד יהיה דם בפיה"ק. והשאלות סוברים שנפל שלא נגמר צורתו אין בפיה"ק דם.

⁴⁶ נראה שתירה בדברי הרשב"א, שבקפ"ח אומר שפחות ממ"א יום א"א לפיה"ק בלא דם ובסימן קצ"ד נראה שבנפל פחות ממ"א יום אפשר לפיה"ק בלא דם. אפשר לתרץ שבקצ"ד זה מצד הדין, כלומר שאם הינו יודעים שאכן הנפל פחות ממ"א יום היינו מטהרים אותה, אבל מכיון שאין לנו לדעת בוודאות שהנפל פחות ממ"א יום לכן אנו מניחים שיותר ממ"א יום ושהיה פיה"ק ולכן בסימן קפ"ח פסק להלכה שתיהיה טמאה נידה.

וכן כתב השו"ע בסימן קצ"ד:

המפלת בתוך ארבעים יום אינה חוששת לולד אבל חוששת משום נידה
אפילו לא ראתה.

ומוסיף הרמ"א:

מפני שא"א לפיה"ק בלא דם ונ"מ דמיד לאחר שספרה שבעה נקיים
מותרת ואינה חוששת לולד.

יוצא להלכה שמסקנת השו"ע והרמ"א שא"א לפיה"ק בל"ד.

אחרונים: האם יש הבדל בין אם הפתיחה מבפנים או מבחוץ

השאלה שבה התחבטו גדולי האחרונים האם מה שפסקו שא"א לפיה"ק בל"ד
האם זה נאמר רק כשהפתיחה היא מבפנים החוצה או אפילו כשיש חדירה
מבחוץ פנימה נאמר זאת. וזה נ"מ גדולה מאוד לבדיקות רפואיות וכדו', ויתבאר
בעז"ה.

הראשון שדן בזה הוא הנר"ב (שו"ת נו"ב תנינא, יו"ד, סימן ק"כ) ואלו דבריו:

...ופשוט הא שמה שאמרו א"א לפיה"ק בלא דם אין חילוק בין גרם
הפתיחה הוא מבפנים ובין גרם הפתיחה הוא מבחוץ שהרופא הכניס
אצבעו או איזה כלי ופתח פי המקור, גם אין חילוק בין היא ילדה או
זקינה המסולקת דמים או מעוברת ומניקה תמיד אין פיה"ק בלא דם.
ולרוב הטרדה אקצר.

בספר **בינת אדם** (שער בת הנשים כ"ג) הקשה עליו שאינו מביא ראיה לדבריו.
וגם דקדק בדבריו שאמר "שהרופא הכניס אצבעו" והרי עיקר בדיקת הפסק
טהרה זה שהאישה בודקת עצמה בזה שהיא מכניסה אצבעה בעומק ואיך
תאמר שזה לבד יוציא דם. ועוד שגם בזמן התשמיש האבר מגיע עד שם ואין
אומרים שיש פיה"ק. ולכן תירצו שהנר"ב לא דייק בדבריו כי לא שייך לומר
במקרים אלו שיש פיה"ק. ומדייק השירי טהרה (תלמידו של הבינת אדם) בדבריו

רבו שברור שגם לנו"ב שאם כן נפתח המקור מסיבה כלשהיא מבחוץ אז שתהיה טמאה. וכן אפשר לדייק בדברי הנו"ב שכתב "ופתח פי המקור".

וכן כתב החת"ס (בתשובה קע"ט) שבדיקה של הרופאה והאישה וכן השמש אינו מגיע אלא רק לבית החיצון ורק כאשר יפתח בטבע אז אומרים שא"א אפשר לפיה"ק ללא דם.

בשו"ת עמק שאלה הגדיר יפה שאם מדובר שלא בשעת הוסת ובסמוך לה הרי שהרחם הוא כשאר עורקים סתומים כך שאין שום דם ברחם, ולכן אם נפתח לה הרחם בידי אדם אין הכרח שיצא דם. מה שאין כן כאשר הרחם מוציאו מעצמו דבר החוצה, על זה אמר ר' יהודה בחכמתו, שדבר זה גורם שאז גם העורקים יפתחו ויוציאו בהכרח גם דם. ע"כ.

עד כאן ראינו מח' אחרונים ובראשם הנו"ב והחת"ס האם אומרים שא"א אפשר לפיה"ק בל"ד גם כאשר יש חדירה מבחוץ.

יש שרצו לישוב בין הנו"ב לחת"ס שהנו"ב דיבר במקרה שברור בוודאות שהמילדת הכניסה את האצבעה שלה יותר מהמקום שהשמש דש ופתחה את הרחם, ושהחת"ס דיבר במקרה של ספק, כלומר שכל עוד אנו לא יודעים שבוודאי הכניסה את האצבע יותר מהמקום שהשמש דש, אז מן הסתם לא הגיע לשם אלא רק לבית החיצון ותהיה טהורה.

ערוך השולחן פסק כהנו"ב וכותב שאדרבה יותר מסתבר שיוצא דם ע"י פתיחה מבחוץ, מפני שזה נגד טבעה. וששמע מפי רופאים מומחים שהכלים שהם שמשמשים בהם אינם מגיעים אלא רק עד ביהח"צ. ולכן אין הבדל בין אם הפתיחה מבפנים או מבחוץ.

החזון איש חולק על הנו"ב וכותב שיש מחלוקת בגמרא בין חכמים לר"י אם בכלל יש פיה"ק בלא דם והרי אנחנו רוצים לצמצם במחלוקות. ועוד שמה שהגמרא דנה אם יש פיה"ק הוא "ישבה על המשבר" או "חברותה נושאות אותה" ולכן דווקא במקרים אלו חלקו חכמים ור"י אבל במקרה שהפתיחה מבחוץ לא זה פיה"ק שחלקו על זה אם יש דם או לא, כי אין לזה את הגדר "של פיה"ק", ולכן אם נפתח מבחוץ האשה תהיה טהורה. ומביא שגם הרב ברוך פרנל חלק על הנו"ב.

ראינו מחלוקת אחרונים אם מה שאמרו שא"א אפשר לפיה"ק הוא דווקא אם הפתיחה מבפנים או האם גם כשהפתיחה מבחוץ. יש את הנו"ב וסיעתו ואת חת"ס והחזון איש וסיעתו.

נתבאר באחרונים (שבט הלוי, שו"ת בית יצחק) שיש שתי פיות לרחם ולפני אותו הפתח יש פרוזדור קטן כדמות צוואר הנקרא בשפת הרופאים ("דאקטאר") צוואר הרחם, ובתחילת אותו צוואר יש גם כן כמו פה. ומ"ש שא"א לפיה"ק בל"ד הכוונה לפתיחת הפה הפנימי שהוא פי הרחם ממש שהוא סגור ומסוגר ופתחיתו אינו דבר קל, משא"כ הפה החיצון עליו לא שייך לאמר א"א לפיה"ק בל"ד.

הלכה למעשה בבדיקות רופא

יש סוגים רבים של בדיקות רפואיות ונתייחס רק לאלו השכיחות⁴⁷.

1. בדיקת רופא שגרתית שנעשית בידיים או ע"י שימוש בספקולום – בבדיקה זו אין הרופא חודר לצוואר הרחם ולכן כתבו שבה"ל, טה"ב ודרכי טהרה שבדיקה זו לא אוסרת את האישה.
2. בדיקה ע"י הכנסת מכשיר (כגון ספקולום ואולטרה סאונד וגנילי) – ברור שאם המכשיר מיועד רק להכנסה לבית החיצון (נרתיק) וא"א להכניסו לצוואר הרחם, בדיקות אלו אינם אוסרות את האישה. ואז אפילו אם במהלך בדיקה זו נמצא דם על המכשיר או שהאשה רואה כתם מיד לאחר הבדיקה והרופא אומר שהדם לא בא מהרחם, דינו כדם מכה והאישה טהורה.

יש לציין ששבט הלוי אומר לעשות בדיקת חורים וסדקים לאחר בדיקת הרופא.

⁴⁷ לפירוט סוגי הבדיקות וההלכה בהן עיין ספר פוע"ה (כרך א' עמוד 254).